

תרבות "גבוהה" ו"נמוכה" – הדילמה

מיכאל קרן

"הארץ" מכאן ו"דואר היום" מכאן נתפש על ידו כמלחמת תרבות לכל דבר. פרספקטיבה מעט אחרת מציעה דנה אריאלי הורוביץ המתארת את הטשטוש המכוון של האבחנה בין אמנות גבוהה ונמוכה ברפובליקת ויימאר, וכך נוגעת בשרשי הזיהוי שנעשה בגרמניה הנאצית בין אמנות "מנוונת" והיהודים.

יהיאל שיינטוך מציג מלחמה ללא פשרות שנערכה בוורשה בשנות ה-30 בין הסופר אהרון צייטלין וכתב העת של הבונד, "וואַכנשריפט", ששימש במה לתרבות ההמונים היהודית החילונית וכן יצא בתריפות נגד אופיה הרליגינזי והאינדיבידואלי של היצירה הספרותית נוסח צייטלין בשמו של קו "הבא לשרת את ספרות ההמונים החדשה ואת תרבותם".

עדנה נחשון מתארת מאבק מדהים שנערך באמצעות משפטים פומביים בין עתוני השמאל היהודי בארה"ב בשנות ה-20, בעיקר ה"פארווערטס" הסוציאליסטי וה"פרייהייט" הקומוניסטי, כאשר היא מסבירה את המאבק, בין השאר, בגטייתו של הראשון לפופולריוזיה בעוד השני מבקש לשמור על סטנדרטים ספרותיים גבוהים.

דן אלמגור מציב אתגר נוקב לחלוקה הרווחת בין אמנות, ספרות או דרמה קאנונית לבין יצירה הנחשבת "קלה", "קלילה", "בידורית", "עתונאית" או "מגויסת". הוא עושה זאת באמצעות ניתוח יצירתו של המשורר נתן אלתרמן המגלה כי "יצירתו של אלתרמן – על שפע פניה וצבעיה היא בעצם אורגניזם חי אחד, שבו ניתן למצוא לא פעם אותו מוטיב, אותה תמונה שירית ולעתים אפילו אותו חידוד עצמו בטור סאטירי 'זמני' שהתפרסם בעתון, בפזמון קברטיסטי מושר, בשיר 'קאנוני' מובהק, ברשימה בפרוזה, במחזה ואפילו בתרגום של מחזה קלסי".

גבריאל מ. רוזנבאום מביא את סיפורה הייחודי של הוצאת "הרומן הועיר" שפעלה בארץ ישראל מ-1939 עד 1961, והיתה ההוצאה העברית הלא קאנונית הראשונה שביססה לעצמה מעמד יציב בקרב קהל הקוראים. ההוצאה פרסמה סיפורים רומנטיים, סיפורי פשע והרפתקאות, מערבוני וסיפורי ספורט תוך ניסיון לספק, כדברי מייסדיה אברהם וישראל פרגו שעלו מהונגריה, "ספרות משעשעת אך בעלת רמה ראויה לשמה". המתברר מסביר את הצלחת הרומן הועיר בארץ ישראל בצורך בספרות לא קאנונית ומדגיש את ההשפעה שהיתה לו ביצירת קשר, באמצעות תרגומים, עם ספרות הונגרית ואנגלית.

נועל את רשימת הנושאים מאמרם של חנה אדוני, נעמי קסלר ושלמה בוסידן, המציג תוצאות מחקר שבו נבדקו דפוסי צריכת תרבות ביישובי פריפריה בישראל, והמאשש את הטענה הפוסט מודרניסטית בדבר טשטוש הגבולות בין תרבות אליטיסטית ופופולרית, בעיקר בתחום הצריכה של תקשורת פנים ביתית, והתפתחותה של "תרבות אמצע" המתאפיינת בטשטוש זה.

כל המאמרים המופיעים בגיליון זה עברו שיפוט מקצועי. המערכת תשמח לקבל מאמרים לבחינה לצורך פרסום בשני הגיליונות הבאים של "קשר", האחד שבכוונתנו להקדיש למחקרים מאת סטודנטים לתארים מתקדמים בתחומי העתונות והתקשורת היהודית והאחר שיוקדש למקומן ומעמדם של הנשים בעתונות ובתקשורת היהודית.

ככל שגדלה השיפוט של חברות לאמצעי תקשורת המוניים, כן גוברת הקינה על נפילת התרבות ה"גבוהה" בפני תרבות "נמוכה". תרבות גבוהה היא זו המיוצרת ונצרכת על ידי אליטות ואילו תרבות נמוכה, או פופולרית, היא זו המיוצרת עבור ההמון ונצרכת על ידו. כך, תזמורת פילהרמונית המנגנת עבור יחידי סגולה באולם קונצרטים מבטאת תרבות גבוהה בעוד להקת "פופ" המנגנת בפארק ציבורי מבטאת תרבות נמוכה, התיאטרון השקספירי נתפס כנעלה מבחינה תרבותית מן הדרמה הטלוויזיונית, ספרות "קאנונית" נראית חשובה וראויה מן הרומן הועיר, והעתונות נחלקת בין העתון כבד-הראש והמהוגן, הנקרא על ידי האליטות המפיקות אותו, והעתון הסנסציוני, הצהוב, הפונה אל ההמון.

אף שאבחנה זו מקובלת על רבים מחוקרי התקשורת, הריהי מאבדת תוקפה בעולם פוסט מודרני המסרב לזהות תרבות, כאורה חיים חומרי ורוחני של האדם, עם עדיפויותיהן של אליטות מוגדרות. אחד המאפיינים העיקריים של מהפכת התקשורת כיום הוא מה שנראה כיכולת מוגבלת של אליטות מוגדרות לשלוט לחלוטין על תקשורת ההמונים, וכך מתפתחת תרבות חדשה המתאפיינת בטשטוש הגבולות בין תרבות אליטיסטית ופופולרית; התזמורת הפילהרמונית המנגנת בתוכניתו של דן שילון בטלוויזיה היא ביטוי מובהק לכך. קשה שלא לחוש כי כשלוננו להבין ולהפנים את טיבה של תרבות זו, על יסודותיה החדשים כמו גם על מקורותיה העתיקים, קשור לא מעט ברגשות העזים המלווים את השיח בדבר שקיעתה של התרבות הגבוהה, המוזהה עם הישגים אמנותיים ואינטלקטואליים המושחתים כביכול על ידי התקשורת. אך עלינו לנסות ולנתח את תהליך ההתפתחות של התרבות החדשה, ואת הדילמות המלוות את התהליך, במושגים התואמים את עולם התקשורת שבו אנו חיים. גיליון זה של "קשר" תורם תרומתו לניתוח באמצעות הארת הדילמה בין תרבות "גבוהה" ו"נמוכה" שהעתונות והתקשורת היהודית הקדימו להתלבט בה.

המאמר הפותח את הגיליון, מאת ירון כץ, מתאר את המהפכה הטכנולוגית המוסיפה לשוק הטלקומוניקציה בישראל מאות ערוצי שידור כמהפכה תרבותית המאיימת על ערכים מסורתיים שטופחו בעבר על ידי אמצעי תקשורת ציבוריים. המאמר קורא לדיון ציבורי על דרכי האימוץ של תכני התקשורת הגלובלית.

לאור התופעה הגוברת בתיאטרון של אימוץ דרכי ביטוי הנהוגים בתרבות הפופולרית, בעיקר בטלוויזיה, מנתח דן אוריין את יחס הגומלין בין התיאטרון והטלוויזיה. באמצעות ניתוח ההצגה "משחקים בחצר האחורית", העוסק במקרה האונס בקיבוץ שמרת, מצביע המחבר על התפתחותו של ז'אנר חדש: התיאטרון הטלוויזיוני.

גדעון קוץ בודק את שורשי השאיפה ל"עממיות" בעתונות העברית המודרנית באמצעות סקירה היסטורית של העתון "הקול" שנוסד בקניגסברג ב-1876 ופעילות עורכו, מיכאל לוי רודקיןסון, המשקף את דמותו של "העתונאי החדש" הפונה אל ההמונים.

עוזי אלידע מתאר את הוויכוח בארץ ישראל, שראשיתו בסוף התקופה העות'מאנית, בין עתונות "הגונה", שביסודה איפוק ואחריות, ובין עתונות "צהובה" המתאפיינת בקילילות רגשית והדוניזם. הוויכוח שבמרכזו עמדו עתון